

УДК [94 (420)+741.5:32] «1890»+ 316.772.2

ПИТЛЬОВАНА Л.Ю.

ДРУЗИ ТА ВОРОГИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НА СТОРИНКАХ ЧАСОПISУ «ПАНЧ» 1890 р.: САТИРИЧНІ ОБРАЗИ У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена аналізу політичної карикатури на сторінках британського часопису «Панч» 1890 року. Досліджується значення карикатури як джерела до вивчення історії зовнішньої політики Великої Британії. Аналізуються сатиричні образи Німеччини, Франції, Росії та США як партнерів і суперників Великої Британії у контексті загальнополітичного дискурсу, їх роль у формуванні відповідних стереотипів британської громадської думки.

Ключові слова: карикатура, «Панч», 1890 р., Велика Британія, дискурс, громадська думка.

Зовнішня політика Великої Британії та великих держав кінця ХІХ – початку ХХ ст. важлива задля розуміння причин і передумов початку Першої світової війни, є добре вивчена істориками, головним чином на основі джерел дипломатичного характеру. Опубліковані численні збірники документів і наукові дослідження практично не залишають прогалин у позитивістському описі міжнародних відносин та подій згаданого часу. Набагато менш дослідженими залишаються інші аспекти історії Великої Британії того часу. *Наукова новизна теми* полягає у з'ясуванні питання, яке місце займали події та суб'єкти міжнародної політики у сфері політичного спілкування тогочасного британського суспільства, наскільки політичний дискурс згаданих проблем

Питльована Лілія Юріївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри світової історії нового і новітнього часу, Український католицький університет, м. Львів.

© Питльована Л.Ю., 2014

відображав і формував громадську думку та суспільну свідомість. Дослідження також дозволить проаналізувати політичну карикатуру як феномен масової комунікації, її основні характеристики та функції.

Таким чином, *предметом дослідження* є відносини Великої Британії з великими державами у 1890 році у британському загальнополітичному дискурсі та образи великих держав у сприйнятті британського суспільства.

Оскільки нами обрано як джерело до дослідження даного питання британський часопис «Панч», який відноситься до видань сатирично-гумористичного жанру, то об'єктом дослідження є політична карикатура як елемент візуальної культури, політичного спілкування та іміджеутворюючий фактор. *Завданням дослідження* є з'ясування питань, наскільки важливим джерелом до вивчення суспільної свідомості є політична карикатура, в який спосіб вона віддзеркалювала існуючі уявлення британців про ті чи інші держави Європи і відносини з ними Британії, а також наскільки вона слугувала чинником формування та еволюції образів великих держав; визначити набір художніх засобів і прийомів, за допомогою яких карикатуристи візуалізували образи великих держав.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю дослідження громадської думки як чинника формування міжнародних відносин кінця ХІХ ст., що дозволить розглянути процес їх формування не лише з огляду на об'єктивні обставини, а й з перспективи суб'єктивних ментальних установок і стереотипів британського суспільства. Окрім того, ці проблеми залишалися актуальними впродовж усього ХХ ст., а сучасна політична ситуація в Україні є ще одним підтвердженням, наскільки важливими у процесі побудови відносин між країнами є стереотипні образи держав та якою важливою є роль засобів масової інформації у їх формуванні або спростуванні (останнє, очевидно, є значно складнішим).

Тематика дослідження політичної карикатури є відносно новою як у вітчизняній, так і у зарубіжній історичній науці. Вона також має виражений міжнаукарний характер, оскільки

тісно пов'язана з політологією, конфліктологією, лінгвістикою, теорією політичної медіакомунікації, психоаналітикою тощо. Серед нечисленних українських публікацій, які переважно присвячені лінгвістичному аналізу карикатури, варто згадати дослідження К.В. Ковінько [9], серед російських – дисертаційне дослідження Є.О. Артёмової «Карикатура як жанр політичного дискурсу» [1]. У методологічному плані корисними були статті та праці Е.В. Будаєва, А.П. Чудінова [4; 5], Л.С. Павлюк [10; 11], збірник «Квадратура змісту» [8].

Говорячи про загальний політичний дискурс, ми маємо на увазі той спосіб, у який відбувалося говоріння, усне і письмове, у Великій Британії того часу про відносини її з великими країнами. Ми виходимо з розуміння того, що політичний дискурс не лише є комплексом вербалізованої практики, а складається ще й з широкого кола надвербальних факторів, які проявляються у різних формах вираження, доступних для сприйняття людиною. Карикатури у цьому контексті розглядається нами і як вербальний елемент політичного дискурсу, оскільки більшість із них супроводжується текстовими підписами, і як його невербальна (знакова, семіотична), соціокультурна складова. Карикатура у даному випадку є відображенням свідомих або несвідомих уявлень певних верств суспільства або суспільства загалом про політичну реальність, політичною метафорою, яка має в основі глибокі психологічні та ментальні коріння [5, 28]. Слід одразу зауважити, що у політичній карикатурі підписи, зазвичай, зводяться до мінімуму, головна вага сконцентрована на візуальному каналі інформації, саме він є домінуючим. Аналізуючи політичні карикатури як частину загального політичного дискурсу, ми розглядаємо їх як такі, що виконують однакові або схожі функції, а саме: соціальну, спонукальну, контролюючу, творчу, ілюстративну, функцію культурної пам'яті, орієнтаційну та інтерпретаційну. Говорячи про карикатуру, ми також розглядаємо її як специфічний жанр політичного дискурсу та як феномен масової комунікації, як засіб ідеології та пропаганди.

Аналізуючи карикатуру, описуючи її, треба виокремити і наголосити на таких аспектах, як час її створення; якій події вона присвячена; ким є зображені персонажі і наскільки впізнавані вони для читачів; якими символами користувався художник, чому він до них звернувся; яке ставлення автора до персонажів та подій висловлює карикатура.

У Великій Британії жанр політичної карикатури почав активно розвиватися вже у XVIII ст., і там сформувалася одна з найстаріших і найвизначніших шкіл цього виду мистецтва. Особливого розквіту політична карикатура досягнула у XIX ст., чому сприяв загальний розвиток політичної системи, її демократизм та широке залучення до активного політичного життя середнього класу. На розвиток жанру також вплинув відносно високий рівень політичної культури суспільства, розвинута культура політичної дискусії, цивілізованої політичної боротьби та конкуренції тощо.

Не в останню чергу популяризації політичної карикатури сприяла свобода преси, відсутність цензури та цілий ряд обставин фінансового та технічного плану. Йдеться про чинники, які вже у середині XIX ст. значно здешевили друковану продукцію у Британії як для видавців, так і для покупців: ліквідація поборів преси з боку казначейства; скасування податку на публікацію реклами у пресі та гербового збору на кожен примірник газети; скасування спеціального мита на газетний папір; поява спеціальних агентств, що збирали і поширювали новини передплатою; поява нової типографської техніки, зокрема, ротаційних машин замість плоского верстатного друку тощо [2, 44-45].

Все це призвело до того, що саме у Британії, поряд із Францією, починають виникати видання суто гумористичного профілю, значну частку обсягу яких займали твори карикатурного жанру.

Можна сказати без перебільшення, що британський часопис «Панч» («Punch»), який видавався впродовж 1841-2002 рр., був одним із найвпливовіших видань у своєму жанрі. Журнал блискуче висвітлював основні події британської історії, давав характеристики фактам, державним

і політичним діячам, партіям, друзям і суперникам Великої Британії на континенті й у світі.

Декларуючи свій профіль як гумористично-сатиричний, «Панч» був, поза тим, дуже політизованим і у перші десятиліття свого існування радикальним виданням. Починаючи з 70-х років XIX ст., видання мало більш поміркований характер, стало виразником поглядів прихильного до ідей зміцнення Британської імперії середнього класу, голос якого був у цей час домінуючим у британському політичному дискурсі.

Журнал практично запровадив у широкий обіг термін «карикатура» («cartoon») в тому розумінні, в якому ми вживаємо його зараз. Зображення, як правило, стосувалися політичних тем і супроводжувалися дотепними коментарями переважно в стилі того, що прийнято називати «англійським гумором». Щотижневі добірки карикатур очікувалися публікою з великим нетерпінням.

Для тогочасних читачів зовнішність цих осіб була легко впізнаваною, тоді як для сучасних дослідників така ідентифікація, особливо політиків нижчого рангу, є не такою легкою та очевидною. Часто фігурують персоналізовані уособлення Англії – британський лев та Джон Буль, Росії – ведмідь та двоголовий орел, США – дядечко Сем або Колумбія, Франції – Маріанна (алегоричне зображення молодої жінки у фригійському ковпаку, що є уособлення національного девізу «Свобода, Рівність, Братерство»).

Дотримуючись усіх канонів жанру карикатури, художники вдавалися до перебільшеного акцентування негативних особливостей зовнішньої політики великих держав, навмисно чи мимовільно використовували прийом спотворення новин, зокрема їх фрагментації, надмірної персоналізації та драматизації для викликання потрібних емоцій у читачів [3, 338-339].

Образи держав – партнерів Великої Британії на міжнародній арені, стереотипи щодо них британської громадськості, безумовно, формувалися впродовж тривалого часу, починаючи з часів революції у Франції кінця XVIII ст., наполеонівських війн у Європі, американської революції та війни за незалежність. У вікторіанські часи розбудови колоніальної імперії

важливим чинником формування уявлень щодо держав стала конкуренція Британії з ними саме у сфері завоювання заморських територій. Тому метафори політичної карикатури, що відображали міжнародне становище Британії, найчастіше зводилися до з'ясування питання, хто є або був її головним конкурентом, а отже, у перспективі – ворогом, а хто – найближчим партнером, а отже, у перспективі – союзником.

Кінець XIX століття у зовнішній політиці Великої Британії був сповнений важливих і значимих подій. Відносини з великими державами Європи та США все ще вибудовувалися у межах сформованої у першій третині століття концепції «блискучої ізоляції». До кінця 90-х років XIX ст. для найбільш прозорливих державних діячів Британії ризику такої ізоляції ставали все більш очевидними. Однак початок 90-х років і становище на той час Великої Британії та Британської імперії створювали як для політиків, так і для пересічних громадян відчуття відносної стабільності та впевненості у майбутньому.

У той же час наприкінці 80-х – на початку 90-х років у Британії відбувається зміна усвідомлення того, хто є її основним конкурентом, а може, і ворогом, на континенті та поза ним. Йдеться про те, що Франція, яка впродовж тривалого часу була головним опонентом Лондона, перш за все у колоніальних справах, виявилася значно ослабленою у результаті франко-пруської війни 1870-1871 рр. Конкуренція та суперництво з новопроголошеною єдиною німецькою імперією стає на довгі роки основною турботою Франції. Тож для Британії небезпечність Франції як суперника, особливо в Африці та в Азії, значно нівелюється. Натомість, безпрецедентне демографічне, політичне, військове, промислове та науково-технічне зростання робить Німеччину грізним економічним та торговельним противником. З кінця 80-х років поле конкуренції між ними поширюється і на коло колоніальних справ.

Мусимо зазначити, що з великої кількості карикатур часопису «Панч» за 1890 р. на згадану тематику ми відібрали для дослідження лише ті, які видалися нам найбільш влучними, промовистими та показовими.

1890 рік був часом відсутності зовнішніх війн для Великої Британії, тому тої акцентації на зовнішніх ворогах, яка, зазвичай, стається під час значних конфліктів, ми не спостерігаємо. Карикатури 1890 р. відбивають доволі спокійне ставлення Британії щодо Франції. У цей час майже відсутні малюнки, що зображували б її як суперницю Лондона в Азії або Африці. Деякі з них демонструють переваги британської промисловості та більш швидкі темпи розвитку інженерно-технічної та наукової думки. Зокрема, предметом великих гордоців для англійців став новозбудований залізничний міст Форт-брідж через затоку Ферт-оф-Форт, який з'єднує Единбург з північню Шотландії [14, Vol. 98, March 8, 110] (мал. 1). Церемонія відкриття, на якій були присутні принц Уельський, один із інженерів Б. Бейкер і Г. Ейфель, відбулася 4 березня 1890 р. Загальна вартість проекту склала 3,2 млн ф. ст. Міст консольно-балочної системи якийсь час був найдовшим у світі і став вершиною розвитку техніки XIX ст. Він експлуатується і досі та вражає своєю величчю, легкістю, елегантністю, потужністю та надійністю. Сучасники вважали його також найкрасивішим мостом у світі.

Карикатура від 5 березня відображає і той факт, що на будівництво Форт-бріджа було витрачено 3,5 млн фунтів сталі, що у 10 разів перевищило норму, витрачену на будівництво Ейфелевої вежі у Парижі. На малюнку алегорія: Британія замість традиційного корінфського шолома увінчана лавровим вінком, а в руках замість гербового щита і тризубця Посейдона тримає проект будівництва мосту. Британія підперезана поясом з написом «інженерія», за який заткнута циркуль. Вона зі зверхністю і навіть деякою поблажливістю поглядає на Ейфелеву вежу, збудовану роком раніше, яка одягнена у модний французький костюм та з лицем, у якому простежується очевидна портретна схожість з її творцем – Г. Ейфелем.

Карикатуристи «Панча» відверто співчували Франції у зв'язку з важкими процесами утвердження Третньої республіки. З одного боку, її дестабілізували численні промонархічні та клерикальні політичні сили, з іншого – радикальні

націоналістичні рухи, особливо буланжизм. В останньому автори вбачали особливу небезпеку, попри те, що він почав спадати. Тема фігурує у кількох карикатурах. Одна з них має назву «Мадам Діоген» [14, Vol. 98, March 22, 134]. Франція в особі Маріанни блукає вулицями, де на колонах будівель висять буланжистські плакати, посеред білого дня тримаючи у руках ліхтар. Автор Лінлі Сембурн (1844-1910) вдається до відомої історії про давньогрецького філософа Діогена Сінопського, який чинив так само і на запитання, що він робить, відповідав: «Шукаю людину!» [6, 227]. Так само і Франція все ніяк не може знайти людини, яка б змогла привести країну до політичної стабілізації. Інша карикатура, ймовірно авторства Джозефа Свейна (1820-1909), знову ж таки зображає Францію в особі Маріанни, яка смиренно чекає, коли ж політичні діячі подумають і про неї. Поряд Ж. Буланже, який тоне, і від якого над поверхнею вже залишився лише генеральський капелюх, обома руками намагається потягнути за собою двох претендентів на владу у Франції від роялістського табору: Наполеона-Жерома Бонапарта від бонапартистів та Луї Філіпа Орлеанського, графа Паризького, від орлеаністів [14, Vol. 99, September 20, 139]. Малюнок має промовисту назву «Сипучі піски!», недвозначно натякаючи на те, в яку безвихідь можуть затягнути Францію зображені на ній персонажі.

Окремим блоком у виданні 1890 р. проходять теми, пов'язані з торговою конкуренцією. Поряд з Францією тут також часто фігурують Сполучені Штати. Особливе занепокоєння у Лондона викликало загострення суперництва у галузі морських промислів.

Як відомо, прибережні води Нової Шотландії та Ньюфаундленда у XVIII ст. володіли колосальними рибними ресурсами, особливо тріски. Утрехтський мир 1713 р. закріпив острів за Британією, однак французи зберегли право ловити тріску біля західного узбережжя і будувати собі тут тимчасові житла. У XIX ст. кількість тріски зменшилася, і французи влаштували тут садки для розведення омарів. Ньюфаундленд оскаржував у них це право, але в 1890 році воно було визнано

третейським судом за французами. Почалося протистояння між французьким урядом, ньюфаундлендцями і британським риболовецьким флотом [7, 118-119]. Також британська корона перебувала у досить тривалому конфлікті з приводу прав англійців полювати на тюленів і котиків у Беринговому морі, які США визнавали виключно за собою [12, 459-466]. З кількох карикатур, розміщених в часопису за 1890 р. найпромовистіша – від 14 червня [14, Vol. 98, 14 June, 283] (мал. 2), на якій розгублений британський рибалка в особі Джона Буля дивиться услід французькому, що несе за плечима велетенського омара, і американському, що тягне тюленя, і намагається зрозуміти, куди ж йому поміж них вклинитися.

Певні ризики для своїх торгових інтересів Велика Британія бачила з боку США. Так, малюнок Дж. Свейна присвячений тарифному акту Мак-Кінлі, схваленому 1890 р. [14, Vol. 99, October 18, 183], який підвищував ввізні мита на продукцію найважливіших галузей промисловості, таким чином ще більше закриваючи американський ринок для Британії. Карикатура Л. Сембурна «Кіт у мішку» [14, Vol. 99, September 27, 146] демонструє британське занепокоєння американським Актом про контроль м'яса, призначеного на експорт. Згідно з ним, після того, як м'ясо пройде перевірку на наявність паразитів та інфекцій, а якась із країн-імпортерів висловить недовіру результатам такої інспекції, за президентом США залишалося право вживати кроків у відповідь, відмовивши у ввозі аналогічних товарів до США [13, 127]. На обох малюнках фігурує персона дядечка Сема, зі всіма характерними для нього атрибутами, а також жіноча персоніфікація США Колумбія.

Щодо Росії, то хоча Велика Британія і мала певні суперечності з нею на Середньому Сході та у Центральній Азії, однак у часопису 1890 р. вони не знайшли відображення. Єдина проблема, якої торкаються кілька карикатур, це регулярні єврейські погроми («Російський вовк та єврейське ягня» Л. Сембурна [14, Vol. 99, December 20, 290]) та їх пригнічене становище у Росії, особливо після схвалення Земської реформи 1890 р. («Від Нілу до Неви»

Дж. Свейна [14, Vol. 99, August 9, 67]) (мал. 3). На останній Олександр III асоціюється з єгипетським фараоном, ймовірно, Рамзесом II, та подіями тисячолітньої давності, пов'язаними з переслідуванням юдеїв в Єгипті. Тінь фараона застерігає царя, який, стоячи ногою на грудях лежачого єврея, виймає з піхов меч з написом «переслідування», що ця ж зброя вразить колись і його.

Таким чином, карикатури демонструють, що у політичному дискурсі початку 90-х років Франція, США та Росія хоча і розглядаються як конкуренти Великої Британії, однак як такі, що, по-перше, надто занепокоєні своїми внутрішніми справами, а по-друге, виступають у нижчій ваговій категорії. Їхнє суперництво важливе, але не може істотно вплинути на загальну політичну, економічну та науково-технічну перевагу Англії.

Зовсім по-іншому виглядає стан відносин з Німецькою імперією. Карикатури, присвячені їй, переважають також і кількісно. Значний відгук отримала відставка О. фон Бісмарка. Найвідомішою на цю тему є карикатура Дж. Теніела «Відставка» («Лощман залишає судно») [14, Vol. 98, March 29, 151]. Після цього головним персонажем малюнків стає Вільгельм II. Іншими символами виступають чорний орел, елемент імперського герба, та німецький лис Рейнеке, герой західноєвропейського середньовічного тваринного епосу, втілення підступної хитрості та віроломства. На протиположну британську сторону представляє лев, що традиційно вважається царем звірів, є символом панування, асоціюється з силою та бойовими чеснотами. Такі алюзії в карикатурах «тваринного змісту» до персонажів народної творчості, героїв знаних казок і легенд, відразу орієнтують читача у розумінні «хорошого – поганого» героя. Підступність і брехливість німців вбачається у їхній політиці щодо заборони рабства в їхніх африканських володіннях, яка виконувалася лише на словах [14, Vol. 99, September 27, 151]. Саме німецька конкуренція у боротьбі за ще нерозділені частини «чорного» материка стає найбільшою турботою для Британської колоніальної імперії. Карикатура Дж. Теніела в образі

чорного орла з німецькою імперською короною на голові зображає загрозу, що нависла над континентом під розмахом крил цього гігантського птаха. І хоча з висоти пташиного польоту читач бачить внизу лише поселення африканських тубільців, однак, логічно помисливши, він розуміє, що це небезпека і для британських інтересів у регіоні. Образ орла своєю хижістю викликає виключно негативні емоції.

Таким чином, карикатури «Панча» 1890 р. чітко розставляють акценти, в яких іпостасях виступали великі держави по ставленню до Британії у загальнополітичному дискурсі країни: друга чи ворога. Образи Франції та США подані переважно у контексті існуючих на цей час торгових та економічних ускладнень у двосторонніх відносинах з Британією. Найбільш відчужено для Великої Британії виглядає Росія, яка, судячи з обраної проблематики карикатур, мала б зосередитися виключно на своїх внутрішніх проблемах. Німеччина ж, очолювана молодим амбітним імператором Вільгельмом II, після зникнення стримуючого фактора в особі Бісмарка бачиться творцям журналу найбільш небезпечним конкурентом Британської імперії з огляду на колоніальні питання.

Мал. 1

Мал. 2

Мал. 3

ON THE SWOOP!

Мал. 4

1. *Артемова Е.А.* Карикатура как жанр политического дискурса. Дисс. канд. филол. наук. – Волгоград, 2002. – 175 с.

2. *Беглов С.И.* Четвертая власть: британская модель. – Москва: Изд-во МГУ, 2002. – 256 с.

3. *Брайант Дж., Томпсон С.* Основы воздействия СМИ: Пер. с англ. – Москва – Санкт-Петербург – Киев: Издательский дом «Вильямс», 2004. – 432 с.

4. *Будаев Э.В., Чудинов А.П.* Историческая динамика политической метафоры // Политическая лингвистика. 2006. Выпуск 19. – С. 50-61.

5. *Будаев Э.В., Чудинов А.П.* Методологические грани политической метафорологии // Политическая лингвистика. 2007. Выпуск 21. – С. 22-31.

6. *Лаэртский О.* Жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – Москва: АСТ: Астрель, 2011. – 570 с.

7. История XIX века / Под ред. Лависса и Рамбо: В 8 т. – Москва: Соцэкгиз, 1939. – Т. 7. – 551 с.

8. Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса / пер. с фр. и португ.; общ. ред. П. Серию. – Москва: Прогресс, 2002. – 415 с.

9. *Ковінько К.В.* Жанр політичної карикатури: функціональні, дискурсивні та стилістичні особливості // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Карабіна. 2012. № 1003. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 70. – С.125-130.

10. *Павлюк Л.С.* Знак, символ, міф у масовій комунікації. – Львів: ПАІС, 2006. – 120 с.

11. *Павлюк Л.С.* Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація. – Львів: ПАІС, 2007. – 168 с.

12. British Columbia: From the Earliest Times to the Present. In 4 vol. Vol. 2 Ch. 27. Vancouver, British Columbia: S.J. Clarke Pub. Co., 1914. – 727 p. // <http://www.nosracines.ca/e/page.aspx?id=3724963>.

13. *Натову Р.* Government and Public Health in America. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2008. – 544 p.

14. Punch, or the London Charivari. 1890. – Vol. 98-99.

Надійшла до редколегії 10.02.2014 р.

Рецензент: *О.М. Сухий*, доктор історичних наук, професор, Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів.

Питлеваная Л.Ю.

ДРУЗЬЯ И ВРАГИ ВЕЛИКОБРИТАНИИ НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА «ПАНЧ» 1890 г.: САТИРИЧЕСКИЕ ОБРАЗЫ В КОНТЕКСТЕ ОБЩЕПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Статья посвящена анализу политической карикатуры на страницах британского журнала «Панч» 1890. Исследуется значение карикатуры как источника к изучению истории внешней политики Великобритании. Анализируются сатирические образы Германии, Франции, России и США в качестве партнеров и соперников Великобритании в контексте общеполитического дискурса, их роль в формировании соответствующих стереотипов британского общественного мнения.

Ключевые слова: карикатура, «Панч», Великобритания, дискурс, общественное мнение

Pytlovana L.

«PUNCH» ABOUT FRIENDS AND ENEMIES OF GREAT BRITAIN IN 1890: SATIRICAL IMAGES IN THE CONTEXT OF GENERAL POLITICAL DISCOURSE

This article analyzes 1890 «Punch» political cartoons. The importance of caricature as a source to study the history of UK foreign policy is investigated. Satirical images of Germany, France, Austria-Hungary, Russia and the U.S. as partners and rivals of Great Britain are analyzed. They are considered in the context of a general political discourse and British public opinion.

Key words: cartoon, «Punch», 1890, United Kingdom, discourse, public opinion.